

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25
 Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

ONVERDRAAGZAAMHEID

In het boek „Oorlog en Vrede” van Leo Tolstoi maken wij kennis met de boeiende figuur van de oude vorst Bolkonskij. Als hij op zekere dag het bezoek tegemoet mag zien van een nogal bedenkelijk jongmens, dat zich naar het schijnt meester wil maken van de hand van zijn dochter Marja — en tegelijk daarmee van een niet te versmaden erfenis — bezorgt dit de oude man een slecht humeur. In die toestand doet hij de voor hem ontstellende ontdekking, dat zijn bedienden al op eigen initiatief de hoge sneeuw van de oprijlaan hebben weggeruimd, denkende daarmee de gastvrijheid naar oude trant te hebben verzorgd en zo een goede beurt gemaakt. Maar hun heer en meester ontsteekt in woede en laat hen terstond alle sneeuw terugwerpen op de rijbaan. Het is een nogal komische situatie! Maar hoezeer we ook de antipathie van de vorst kunnen delen, wij moeten erkennen: *dit is een ongemakkelijk heer! En daarbij kunnen we het voorlopig dan laten, zonder hem al te zeer te veroordelen. Want „ongemakkelijk”? . . . , nu ja, we weten dat men ook te gemakkelijk kan zijn.*

De dochter, vorstin Marja, is, zo vernemen wij, vroom en godsdienstig en niets is haar liever dan devote en ootmoedige gesprekken met de arme pelgrims, die van klooster tot klooster trekken en op de grote landgoederen komen bedelen om brood en onderdak. Dat nu is óók iets wat de oude atheïst niet zint. Hij verbiedt al dergelijke omgang aan zijn dochter, die zich dus genoodzaakt ziet het vrome volk aan de achterdeur en in de dienstvertrekken te ontvangen, opdat haar vader van dit alles niet zal weten. En zie . . . nu weten we het! De potentiaat is niet alleen maar ongemakkelijk! Onverdraagzaam, dat is hij! Ziedaar het afkeurend etiket dat op hem past! Geen wonder dat deze beschuldiging eerder voortvloeit uit zijn houding tegenover Marja's religieuze verlangens dan uit die tegenover zijn al te ijverige bedienden. Het eerste geval ligt immers geheel in de sfeer van de in iedere democratie bestaande brede problematiek van: moeten we dit streng verbieden? Mogen we dat nog toelaten? Terwijl het terroriseren van medemensen volgens principes van macht, geweld en gehoorzaamheid, zoals wij dat bij tyran-

nie en dictatuur, in feodale verhoudingen — en in sommige huiselijke samenleving — aantreffen, weinig aanleiding geeft tot fijnzinnige beschouwingen over verdraag- en onverdraagzaamheid.

Sinds de vrije burgers van Athene zo omstreeks 500 voor Christus voor het eerst in het staatsbestel ernst hebben gemaakt met het feit, dat de mens alleen is wat hij is, wordt wat hij wordt en kan wat hij kan, als deel van een gemeenschap, heeft deze ontwikkeling ons haar eigen verlegenheid meegebracht. Op de weg naar een ideaal gedachte democratie trachten wij de garantie te verkrijgen dat de voor elke samenleving nu eenmaal nodige vrijheidsbeperkende wetten en gebruiken niet worden geboren uit willekeur en geweld van weinigen, maar alleen resulteren uit een balans van inzichten, waarbij iedere betrokkene zijn waarderingen, verlangens en meningen in de weegschaal mag werpen . . . Dit nu maakt de opbouw van een praktisch en doorzichtig maatschappijbestel bepaald niet gemakkelijker. Natuurlijk kent ook de democratie van haar wieg af aan een sector van menselijk doen en laten, die met strenge verboden en straffen wordt te lijf gegaan. Anderzijds ligt het in de aard van het stelsel om binnen zo ruim mogelijke grenzen personen en groepen vrij te laten in woord en daad. Tussen beide polen blijft echter een groot gebied van problematiek over. Het denken en doen van bepaalde mensen of groepen leidt volgens de één tot een positief aanwijsbaar kwaad, terwijl een ander de tijd voor ingrijpen en beperken nog niet gekomen acht. Zo werd bijvoorbeeld onlangs in het openbaar gesteld dat beknoptende maatregelen tegenover de secte van Lou nog wel niet nodig waren, maar toch wel eens wenselijk zouden kunnen worden. Een ander voorbeeld: de grote meerderheid der artsen is op grond van bittere ervaringen wel overtuigd dat kwakzalverij en andere vormen van paranormale geneeskunde dikwijls tot grote ellende leiden. Toch laat wettelijke beteugeling van dit kwaad nog op zich wachten. En dat niet alleen omdat bij sterk psychisch bepaalde kwalen de kwakzalver nog wel eens een succes boekt, . . . maar vooral omdat men meent het zeer grote aan-

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 9 september 1962

tal mensen met een zekere magische instelling toch niet te kunnen dwingen om „in te gaan”, dat wil zeggen in te gaan in een redelijk-zedelijk levensbeleid. En zo meer! Wij behoeven het historisch bepaalde processieverbod en andere stokpaardjes niet van stal te halen, om te begrijpen dat in onze samenleving de reactie op beperkende maatregelen veelal haar kracht zal zoeken in het verwijt van onverdraagzaamheid. Is de aandacht eenmaal op deze term gevallen, dan blijkt plotseling ons huidig drukwerk er van over te vloeien. En de eerste teleurstellende ontdekking kan dan zijn, dat dit afkeurend woord in veel gevallen zonder argumentatie wordt gepresenteerd en niet veel meer betekent dan: deze of gene belemmering voor mijn uitingen, hetzij van de kant van de wetgever, hetzij van de kant van hen die mij kunnen hinderen, bevalt me niet! Als iets ons niet behaagt, behoeven we immers maar even een greep te doen in de wapen- en schatkamer, waar de sinds jaar en dag definitief gekleurde woorden liggen te wachten op hun emotioneel en suggestief gebruik: Vrijheid, Verantwoordelijkheid, Trouw, Moed (het spijt mij dat ik de hoofdletters niet kan uitspreken) en al hun verfoeilijke tegenstellingen. Kleine Jan, beknot door de maatregelen van Grote Piet, begint vast met de vertrouwde scheldwoorden: „Meneer, u bent onverdraagzaam!” En de machtige Piet, als iedereen vervuld van wat een Engelse filosoof heeft genoemd: „the desire to be Good”, wijst de beschuldiging verontwaardigd van de hand. Het riposteren lijkt soms verdacht veel op de schooljongenstrant van ruziemaken met een „t Is nietes!”

Wat hier nu plaats vindt, is volgens zekere moderne wijsgerige beschouwingen van taal en begrip ten dele terug te voeren op het feit dat zeer algemene begripsnamen gebruikt worden zonder enig uitgewerkt verband met de concrete situaties waaruit ze geboren zijn of waarop ze worden toegepast. In elk geval is duidelijk, dat we met het emotioneel hanteren van dergelijke woord-schatten geenszins bereiken wat we zouden moeten nastreven: wederkerig begrip voor het hoe en waarom der gewraakte maatregelen.

Men zou eens kunnen beginnen met te erkennen, dat niet alles verdragen behoeft te worden, zelfs niet alles verdragen mag worden. De wetten zijn onmisbaar. Verdere beperkingen afkeuren als uitingen van onverdraagzaamheid zal moeten betekenen: Gij, machtige, hebt hier iets beperkt wat niet beperkt had behoren te worden! En of dit nu een vaststelling terecht is, hangt dan natuurlijk af van dit „behooren”. Om daarover in een bepaald geval een redelijke mening te verkrijgen, moet men de motieven voor de beknutting kennen. Dat kunnen economische zijn, politieke, egoïstisch baatzuchtige of machtsbegerige, maar al deze zijn ten slotte onderworpen aan één laatste toetssteen voor het menselijk gedrag: het zedelijk beginsel dat aan de menselijke samenleving eigen is en haar mogelijk maakt! Het keert terug in de zedelijke uitwerking van alle grote godsdiensten, het wordt gevonden in de zedekundige beschouwingen van welke filosoof ook. En afgezien van alle moeilijkheden betreffende

de formulering van deze maatstaf, kan men gerust zeggen dat de waardering van onze gedachten, gezindheden en daden bepaald wordt door de vraag: in hoeverre is bij dat alles rekening gehouden met het welzijn van alle betrokkenen?

Zien wij dit echter, dan verschijnt pas recht het vraagstuk der verdraagzaamheid in zijn volle gecompliceerdheid. Willen wij namelijk de één of andere beperkende maatregel redelijk en zedelijk verantwoorden, dan betekent dit niet alleen dat wij de motieven zowel van de machthebbende als van de getroffen moeten kennen, maar óók dat in een gedachtewisseling over deze beweegredenen éénsgezindheid dient te bestaan omtrent de laatste maatstaf. Zelfs, als dit verwerkelijk mocht worden, zullen we ons in het algemeen geconfronteerd vinden met een mengsel van velerlei motieven, goede naast minder fraaie, zowel bij hem die verbiedt als bij hem die het verbod niet dult. Gaat het hierbij verder niet om een „hem” maar om groepen, zoals dat bij de meeste maatschappelijke problemen het geval is, dan wordt het weer moeilijk om uit de uitlatingen van enkele woordvoerders af te leiden, welke overwegingen bij de groep als geheel de doorslag hebben gegeven. Als extra hindernis krijgt het redelijk overleg daarbij nog te doen met de neiging van de mens om — niet eens altijd te kwader trouw — de minder schone beweegredenen te verbergen achter de schijnbaar deugdelijke. Het gaat er dan om, maatregelen waarvan men de zwakke stee voelt, een morele schijnrechtvaardigheid te verlenen. Deze vermommingstactiek is één der grootste struikelblokken voor het bereiken van een redelijk gespreksresultaat. Gelukkig leert de praktijk dat een werkelijk met goede bedoeling opgezette bespreking zulke vermommingen ten dele vermag te ontmaskeren, althans in zodanige mate dat de lust om er zich van te bedienen afneemt. En zo kan het dan toch in zekere mate mogelijk worden, dat partijen tot elkaar komen omtrent de zedelijke aanvaardbaarheid van zekere vrijheidsbeperkingen, op grond waarvan deze dan al of niet kunnen worden gewijzigd.

de eenzamen in de steden

Voor al in de grote steden is het zo nodig, dat de deuren van het hart worden geopend. In grote menigten mensen is de liefde altijd eenzaam. Bewoners van het platteland kennen elkaar, maar stedelingen lopen elkaar als vreemdelingen zonder groeten voorbij. Zij zijn zo afgesloten van anderen en dikwijls zo wanhopig en verloren. Wat ligt hier een enorme taak voor mannen en vrouwen, die niets anders dan menselijk willen zijn! Begin maar ergens, — op kantoor, in de fabriek, in de trein. Misschien heeft een warme glimlach in een autobus iemand wel eens teruggehouden van zijn plannen tot zelfmoord. Een vriendelijke blik is dikwijls als een zonnestraal, die een duisternis doordringt, waaraan we zelfs niet mogen denken.

Albert Schweitzer
de oerwoud-dokter in Lambarene,
geb. 1875

Toch is hiermee de kous der verdraagzaamheid niet af! Stellen wij ons een ogenblik voor dat een goedwillend huisvader, gewapend met volmaakt inzicht in de deugdelijke portée van de meningen en handelingen van zijn kinderen, al datgene wat meer slechts dan goeds belooft zou verbieden en onmogelijk maken. Dit lijkt een logische consequentie van de tegenstelling goed-kwaad, die verdraagzaamheid in zulke opvoedingsverhoudingen niet toe kan laten! Want, nietwaar, wat de ideaal goede en wijze vader aan kwaad voorziet, moet hij weren. Of wel: wat de goede niet verdragen kan, moet wel een kwaad zijn en juist zijn goed-willen houdt in dat hij het slechte keert! Zo lang er geen volmaakt goede en wijze vaders bestaan, zal ons gelukkig de voorgestelde verbodstechniek bespaard blijven! Gelukkig, zeg ik, want het is ongetwijfeld zo, dat geen wijsheid of goedheid onze kinderen eigen zal worden, als krachtige regulering van hun hele levensstijl hen versteekt van de volstrekt onontbeerlijke eigen ervaring.

Zo beweegt een goede opvoeding zich dan ook steeds tussen de uitersten van streng zedelijke discipline en het systeem van: laat maar waaien! Ook in de wereld der grote mensen kan noch een massa van uniform-gedisciplineerde „klonters”, noch een chaos

van persoonlijke willekeur ons als ideaal voor ogen staan. Verdragen van wat bij andermans denken en doen tot leed en verdriet schijnt te moeten voeren kan dan ook, binnen zekere niet precies aan te geven grenzen, een opgave zijn! En waar we weifelen omtrent al of niet ingrijpen, is dit een opgave tot het onderzoekend polsen van doelen en motiveringen, een opgave dus tot het gesprek! Het gesprek behoort onverbrekkelijk bij wat een democratisch of medemenselijk levensbesef kan heten.

En het doet u misschien goed, zoals mij, te weten dat wij in een tijd leven, gevreesd en verguisd door tal van kwalijke tendenties, maar toch verlevendigd en hoopvol door de aanvaarding van het gesprek.

Bastions van zelfbeschermend isolement, zowel op levensbeschouwelijk als op politiek gebied, zenden gesprekspatrouilles uit en de waarheid herkrijgt haar kans om op te springen uit de schok der opinies, niet alleen in de moderne wijsbegeerte, of in het Nederlands Gesprekscentrum maar ook in de Verenigde Naties! Dat we graag wat meer zoden aan de dijk gezet zouden zien, is waar.... maar: geduld is nu eenmaal een zusje der verdraagzaamheid!

A. DAAN

„International Humanism”

kwartaalorgaan van The International Humanist and Ethical Union, abonnementsprijs f 3,— per jaar.

Indien U zich nu abonneert, bent U voor 1962 f 1,— verschuldigd. U dient dit bedrag over te schrijven op postrekening no. 304960, t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met als omschrijving „nieuw abonné „International Humanism” 1962”.

sympathisanten

Reeds velen gaven zich op als sympathisant.

Was u daar ook al bij? En zo ja, hoe staat het met die relatie van u, die zo sympathiek tegenover het Verbond staat?

Heeft u het hem of haar reeds gevraagd?

Aanmelding: Centraal bureau Hum. Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht. Bijdrage f 10,— per jaar.

lezingen voor de radio

zo. 16 sept. VARA 9.45 uur: M. C. D. Kuilman: „Oecumene en Humanisme”.

zo. 23 sept. VARA 9.45 uur: W. Holtland: „Het voorbeeld”.

zo. 30 sept. VARA 9.45 uur: H. Beuke: „10 jaar Humanistisch Kinderhuis Ellinchem”.

zo. 7 okt. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Humanisme in de wereld”.

KENTERING

Enkele dagen geleden las ik bij een bekend Nederlands letterkundige iets in de trant van: „Ik houd er van stilte op een terrasje te zitten op Montparnasse.” Tot voor weinig jaren maakten zulke zinnestukjes op mij een diepe indruk. Ziedaar, zo meende ik, een man, die bij zichzelf denkt: „Waar zullen wij vandaag eens op een terrasje gaan zitten? Zal het de Coolsingel zijn? Of zullen wij eens naar Montparnasse gaan? Ja, dát doe ik.”

En, zo dacht ik verder, dan liet zo'n man vrouw en kinderen, werk- of opdrachtgever in de steek en trok naar Parijs. Een dag of wat later zou hij misschien op de Promenade des Anglais of in Venetië zijn om daar een hapje te eten of dromerig naar de voorbijgangers te kijken en stof op te doen voor een literair werk.

Ik hield wel rekening met de mogelijkheid van enige aanstellerij bij de berichtgever. En ook had ik vaag het gevoel, dat ik zulke zinnestukjes verkeerd interpreteerde. Het was immers best mogelijk dat de man er echt gewoon maar veel van hield op Montparnasse te zitten, zonder dat hij ons daarmee de ogen wilde uitsteken.

Toen ik zelf een keer of wat daar in de buurt een stukje had gegeten en ook wel eens op zo'n terrasje over een glaasje naar het gewoel had zitten turen, bedacht ik, dat ik daar ook wel van hield. Maar daar komen bij mij dan altijd enkele dingen bij, die literatoren als de bovenbedoelde gewoonlijk niet vermelden. Men maakt de kas eens op. Men verwittigt allerlei lastige mensen er van, dat men er eens een paar dagen tussenuit zal gaan. Dat moet dan kloppen met het aantal werkdagen, waarop men volgens de collectieve arbeidsovereenkomst verlof kan nemen. Indien men niet al te ongelukkig gehuwd is, overlegt men met zijn echtgenote, hoeveel er tenslotte voor deze zijsprong kan worden uitgetrokken. En dan gaat men met die echtgenote op reis.

Het is een overbekend feit, dat een reisje naar het buitenland tegenwoordig binnen veler bereik ligt. Nog slechts enkele tientallen jaren geleden gingen alleen welgestelden een reisje langs de Rijn maken, zeer welgestelden trokken naar Zwitserland, Engelse edellieden naar Italië en kunstenaars of schuimmarcheerders naar Parijs. De lagere middenklasse en wat daaronder huisde bleef thuis of ging een paar dagen op bezoek bij familieleden.

Sinds echter de welvaart als een dolleman om zich heenslaat is dat veranderd. In mijn naaste omgeving ken ik jongelui, die een paar weken naar Zweden zijn geweest of naar Frankrijk, wat oudere lieden zijn rustig in Zwitserland gaan zitten, maar weer anderen gingen naar Joego-Slavië, waar zij talloze landgenoten waren tegengekomen en een enkele, die al in Joego-Slavië was ge-

weest, is meteen maar doorgegaan naar Israël.

Deze jonge en oudere lui kunnen nu, als zij een enigszins redelijk geheugen hebben, losjesweg laten vallen, dat zij op de Kongsgatan, in de Hauptgasse of ergens in Beograd, Saloniki of Tel Aviv iets hebben gedronken en dat het daar zo leuk was. Zelf ben ik om een complex van redenen een matige reiziger. Maar in de loop der jaren ben ik toch wel eens weg geweest en als ik dat allemaal bij elkaar veeg, lijkt het heel wat en dan kan ik zonder veel moeite de indruk wekken alsof ik maar zelden thuis ben en over onbeperkte middelen beschik. Dat gaat dan zó: Oslo is een aardige stad, maar ik zit liever in Lugano, want daar is meer zon. Bij Kranzler op de Kurfürstendamm is het heel gezellig, zoiets vind je niet in Londen. We zaten laatst bij Fouquet op de Champs Elysées, hoewel we meestal in het Quartier Latin zijn. En zo voort. Zulke opmerkingen kunnen worden aangevuld met opmerkingen over het natuurschoon, waarbij men het barre Schotse land kan vergelijken met het golvende Bourgondië en enige familiariteit kan veinzen met steile paden in het hooggebergte.

Als ik in een gesprekje van een kwartier mijn reiservaringen van omstreeks dertig jaar comprimeer, lijkt het heel wat. Maar ik ben er nu reeds zeker van, dat de jeugd mij met reuzenschreden inhaalt. Een neef dwaalt door Rome en een zoon stuurt kaarten van Elba, terwijl de zoon van een vriend in Aleppo rondscharrelt en de zoon van een andere vriend verleden jaar in Marokko was, hetgeen hij dolgraag dit jaar weer gedaan zou hebben, als hij niet een reis naar de Verenigde Staten had gemaakt. En al die mensen kunnen de drink- en eetgelegenheden met naam en toenaam opnoemen. Vergeleken met hen ben ik een honkvaste sukkel.

Intussen treedt er een kentering in. Meer en meer begint het duidelijk te worden, dat men niet alle kroegen van Ljubljana en Salamanca uit zijn hoofd kan leren. Het wordt te veel. Men dient zich te beperken en eens iets te zoeken, waar een ander zo licht niet zou komen.

De vader van het ventje van Aleppo is dit jaar voor het eerst sinds lange tijd eens naar Gulpen gegaan. En een andere heer van mijn kennis heeft zijn hele gezin in zijn mercedes gepakt om zijn vakantie door te gaan brengen in Veenwouden of Rottevalle of daaromtrent.

Als hij terugkomt zal hij ons vertellen over de wonderlijke landweggetjes aldaar en de betoverende waterpartijen. En wij, teruggekomen van het Hardangerfjord of de Valle Maggia, zullen met onze mond vol tanden staan, want wij hebben niet anders te bieden dan wat banale rotsen en bergstromen, die iedereen al lang gezien heeft.

H. H.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210. Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.

(adv.)